

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Ivan Cankar / Glose k «Zgodbam iz doline šentflorjanske»*

Cenjena gospodična! — Obljubil sem Vam, da Vam pošljem «prvo knjigo», ki izide. Zdaj mi je od srca žal, da je ta knjiga tako zanič. Ampak upajmo v prihodnost. Saj vem, da ste usmiljenega srca in da oprostite marsikatero neumnost. Nazadnje pa je reč tudi taka, da so te «Zgodbe» natanko trinajsta moja knjiga pri Schwentnerju; ni torej čudo, če so zanič.

Pomislite pa vendar, kako je to nespametno, da zabavljam brez nehanja tej «dolini šentflorjanski» — in da bi najrajši tja nazaj. Zabavljači so največji hinavci. Kadar Vam kdo poreče, da niste lepi, bodite prepričani, da je zaljubljen v Vas. Ko bi jaz tako noró ne bil zateleban v Slovenijo in slovenščino, bi mi nikoli ne prišlo na misel pisati satire. Vsak grm v Močilniku mi je ljubši od vse prostrane tujine, vsak ljubljanski smrkavec ljubši od vseh teh prijaznih tujih ljudi. Toda žalost je, da človek ne more pokazati svoje ljubezni drugače nego z zasmehom in s hudo besedo. Mislim, da je to prirojeno, kakor izvirni greh. In tudi maščuje se, kakor izvirni greh.

Razbojnik Peter.

Ko sem to novelo napisal in že poslal, sem šele izpregledal, kaj pomeni. Takoj sem šel in sem napisal «Pohujšanje». V noveli je stvar še materialna — «razbojnik» sam še ne vé, kdo da je: njegova družica je ciganka, ne njegovo lepše in višje življenje. — Misel pride, sam Bog vedi odkod; a kadar pride, je to e d i n o lep trenotek, ki je človeku še dodeljen. Zdi se mi skoro, da je tisti izmed vseh trenotkov najslajši, ko oči nenadoma pogledajo v veliko daljavo, kakor da bi se «zagrinjalo pretrgalo od vrha do tal». — Vse, kar je potem, je komaj še senca prvotne sladkosti.

* Pričujoče opazke je napisal I. Cankar v broširani izvod, ki ga je kmalu po izidu knjige poslal svoji znanki Cirili Pleško-Štebijevi. Opazke so pisane s svinčnikom na praznih straneh in na robih ob pričetku in na koncu vsake novele. Knjiga ima posvetilo: «Gospodični Cirili Pleškovi za prijazen spomin Ivan Cankar». Glose ne potrebujejo komentarja. **O p o m b a u r e d n i š t v a.**

I. Cankar / Glose k »Zgodbam iz doline šentflorjanske«

Če je misel še tako jasna — nemogoče je, da bi jo v vsi tej luči držal človek z obema rokama in da bi se noben žarek ne izgubil. Zagrinjalo se razgrne samo enkrat za kratek hip — vse drugo, vse premišljevanje, vse delo in pisanje ni drugega nič, nego hrepenenje po tistem sladkem trenutku in lep spomin nanj. — Tako je pač z vso umetnostjo. Zdi se mi, da tudi slikar vidi samo enkrat, da komponist samo enkrat zasluži — in da je izvršeno delo samo spomin na nekaj velikega in lepega. Morda ni vsa umetnost nič drugega, nego nenadna temna slutnja posameznih slabotnih ljudi: da so trenoten pojav večnosti. V tistih hipih vidijo iz stoletja v stoletje. Nato spet zaspe. —

To je torej vsebina in prvotna snov »Pohujšanja«, ki ste ga videli. Brali ste najbrž tudi nekatere kritike, ki so dognale, da sem napisal prav tako zlobno, kakor neumno in ošabno stvar; stvar namreč, ki ne sodi na oder in sploh nikamor ne. To je morda resnica. Ampak povedati bi bili morali to resnico drugi ljudje, nego so jo povedali. In ker so falotje govorili o čednosti, sem slekel rokavice, da jim odgovorim. Če boste spomladi ali jeseni v Ljubljani, Vam pokažem na odru »Žalostni konec umetnosti«. Zakaj glejte: tako so oblatili in okamenjali mojo umetnost, mojo ubogo in lepo Jacinto, da mi ne ostane drugega nič, kakor da jo prodam za trideset srebrnikov, če jih bo kdo dal zanjo. Predsinočnjem mi je kanila misel od neba, da sem se ji smejal kakor otrok. Vse slovenske umetnike z njih umetnostjo vred bom spravil na oder in v knjigo. To bo farsa v treh aktih ter s prologom in epilogo. V prologu bom Jacinto preoblekel v spokorniško haljo, v farski jo bodo umetniki prodajali, v epilogu se bo pa videlo, da niso nič opravili. Scena: muzej ljubljanski, umetniška galerija; na stenah ne visé umotvori, temveč umetniki; nastopim jaz, v livreji služabnika ter razlagam slavnemu občinstvu zasluge in življenje obešencev. »Tako, cenjeno občinstvo, sva si povedala, kar sva si mislila povedati. Klanjam se!« — Ko me je ta misel blagoslovila, sem zaspal tako mirno in prijetno, kakor da bi bil kralj. —

Polikarp.

To povest so hvalili na prečudne načine, zato mi je bila zmirom zoperna. Kadar Vas kdo hvali in veste o njem, da Vas v srcu ne mara, mislite vselej, da je škodoželjen. Jaz sem to povest takoj pazno prebral, da bi videl, kjé so tiste napake, zaradi katerih so me hvalili. Pa sem spoznal, da v tej povesti ni nobene hude ideje, temveč ena sama prav majčkена misel, ki nikomur ne škoduje.

Toda jaz sem razmeroma pošten človek in zato sem to povest ravno ker nima ideje, prav gladko in plastično pisal — da bi na eni strani dal, kar sem na drugi vzela. Vse to pa ne pomaga nič. — Resnica ostane, da se nove predrzne ideje ne smé izraziti ne na dober in ne na slab način. Največja resnica pa je ta: resničen umetnik stoji zmirom v nasprotju in boju s svojo družbo, s svojim narodom in s svojo dobo. Jaz trdim, da drugače ni umetnik. Izgovarjanje na lakoto, draginjo in kaj še vse — puhle laži! Če resničen umetnik ne more živeti, se obesi; tako je bilo od nekdaj. Kdor se prilagodi, ni bil nikoli umetnik. Ali bom jaz konja gonil, ali bo konj mene? To je vprašanje, vse drugo ni nič. — Zato sem bil vselej nemiren in prestrašen, kadar so me hvalili ljudje, ki mi niso sorodni v nobenem oziru. Zato bi tudi najrajši k vragu poslal svoj slog, ki ga hvalijo judeži. Ne poznajo ne slovenščine in ne mene; zato hvalijo obadva in ostanejo neumni. — Berite torej to povest s previdnostjo! —

S takimi zgodbami, ki so dobro pisane, pa ne pomenijo nič, bi se krasno dalo omegliti publikum. Pisatelj, ki pripoveduje povest, ne v njem iz nujne ideje rojeno, temveč na cesti slučajno pobrano, — ni nič boljši od stare klepetulje, ki stoji od jutra do večera na mostovžu in opravlja tuje ljudi. Nekoč so drugače pisali. Samo tisti je pisal, ki je hotel svojim soljudem nekaj čisto novega in posebno imenitnega razodeti. Človeka, ki bi sedel za mizo ter šele študiral, kaj bi napisal, bi bili uklenili. Dandanašnji pa je črn vsak kazalec. Kdor je nekoč kaj krščanskega napisal, je zapečaten »pisatelj« in mora dalje pisati, če mu pride kaj na misel ali ne. Mogoče je, da se bo kmalu zgodilo z menoj kakor z Aškercem. Ne more več pisati, ampak mora. Povedati nima ničesar, ampak blebeče brez nehanja. Zmirom pa upam, da mi je dodelil Bog posebno milost spoznanja in da bom molčal, kadar več ne bom mogel pošteno govoriti. Znamenja so že blizu. To so te »lepe« povesti, ki ne vznemirjajo nikogar in ugajajo vsem. Kdor je »splošno priljubljen«, je brezznačajen; kdor je priznan, ni umetnik. In če je res umetnik in če zapazi, da ga hvalijo, naj gleda urno, da se zameri. Kdor hodi spredaj, mora čutiti zmirom, da mu letí kamenje na hrbet; drugače ne hodi več spredaj. —

Kancelist Jareb.

Zdi se mi, da leži vsakemu pravemu novelistu ena sama novela v krvi. Tista dobiva zmirom drugačno lice — drugo vsebino, drugo snov, druge besede, celo drugo misel: jedro pa ostane

Ivan Albrecht / Joj, po trati...

zmirom isto. Le toliko se ta edína novela spreminja, kakor se spreminja in razvija človek sam — kakor je vesel ali žalosten, kakor je doživel kaj novega, zamislil novo misel, planil v novo idejo. Novela pa ostane ista. Lahko bi navsezadnje pustil, iste kraje, ista imena, iste značaje — in vendar bi se komedija spremenila v tragedijo. — Meni so velikokrat očitali, da so si moji ljudje podobni in da so vsi — meni enaki. Komu pa drugemu?! To očitaje me nikoli ni bolelo; na čast mi je bilo. Zakaj prav tisto bi se dalo očitati tudi Maupassantu in Dostojevskemu. Kdo je poet, če ne piše naravnost iz sebe? Jaz vidim Jakopičevo sliko, vidim, da je na platnu breza in ne Jakopič, pa vendar spoznam Jakopiča v tisti brezi. — Kajti karakter je vse in snov ni nič. Misel, ideja — ne pride iz snoví, tudi ni v nji; rodí je k a r a k t e r in jo šele položí v snov, v barve in akorde. — Zato je malokdo spoznal ostrost tiste besede, ko sem pisal o Govekarju, da je «breznačajen literat». — Nekoč sem doživel nekaj zeló lepega: dolgo je živel v meni in se je izlilo v veliko število novel. Že v knjigi «Ob zori» jih je troje. Tudi v tejle noveli, ki jo boste morda brali, je še meglen spomin na tisto stvar. Tako daljna je že, da je še skoro sama «snov» — potem pa Bog z njo! —

Dovolj je sentimentalnosti, ki sem jo prodajal tudi v tej povesti! Stari smo že, stari in grenki! Zdaj bo treba vse drugih melodij in vse drugih besed! Za to nesmiselno čvrljanje ni več ne kraja ne časa. Dokler bo roka še kaj prida, bo držala palico. — Kar pa se godí natihem, kadar so duri zaklenjene, to nikomur nič mar. Celó imenitni filozofi so vérovali v spomine in vraže; zakaj bi satirik ne bil sentimental, kadar ga nobeden ne vidi?

Z lepim pozdravom

Ivan Cankar.

Ivan Albrecht / Joj, po trati . . .

Joj po trati, po livadi,
povsod gori pri cvetu cvet
in vsako bitje v sveži nadi
pozdravlja pomlajeni svet.

Le k nam ni solnca ne življenja,
ob Dravi. Zili sama grenka smrt,
in v grob, kjer vsaka bol prejenja,
je medli naš pogled uprt.